

Azərbaycan ədəbiyyatında şəxsiyyət problemi həmişə aktual olmuşdur. Ədəbiyyat və şəxsiyyət məsələsi bütün hallarda böyük ədəbiyyatın taleyi ilə bağlı məsələlərin həllində mühüm amillərdən biri kimi çıxış etmişdir. İlk növbədə, ədəbiyyat konkret dövr üçün və ya ümumiyyətlə, ictimai-estetik ideal baxımından xüsusilə fərqlənən, epoxa, məktəb yaratmış görkəmli siyasi və ədəbi şəxsiyyətləri vəsf və ya təqdim edərək əbədiləşdirmişdir. Böyük ümummilli ideallar şəxsiyyətlərin fonunda, ədəbiyyatın rübabında ilhamla səsləndirilmişdir. Bu halda ədəbiyyat şəxsiyyətə bir növ borcunu qaytarmışdır.

Ədəbiyyatın yüksək amalı və böyük borcu

Bundan başqa, görkəmli şəxsiyyətlər cəmiyyətin və xalqın təkamül proseslərində böyük ədəbiyyatın rolunu və təsirini dərinən qiymətləndirdikləri üçün, yaşadıkları dövrün ədəbi prosesini ölkənin qarşısında duran böyük ideallara doğru istiqamətləndirmişlər. Bu halda şəxsiyyət xalqı oyatmaq, dirçəltmək, səfərbər etmək məqsədilə ümumiyyətlə, ədəbiyyat faktorundan, ya da yazıçı amilindən düşünülmüş şəkildə istifadə etmişdir. Hər iki halda ədəbiyyat və şəxsiyyət münasibətlərindən yazıçıları, ədəbiyyat da, hətta zaman da qazanmışdır.

Heydər Əliyevin simasında şəxsiyyət və ədəbiyyat münasibətləri bütün hallarda ədəbiyyatın xeyrinə olmuşdur.

Bu məqamda ilk növbədə *şəxsiyyət - Heydər Əliyev ədəbiyyatı, Azərbaycan ədəbi-ictimai fikrini xalqın böyük ideallarına doğru məhərrətlə istiqamətləndirmiş və inkişaf etdirmişdir.*

Məhz ulu öndər Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü siyasət sayəsində XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan ədəbiyyatı milli-mənəvi dəyərləri vəsf etmiş və xalqın tarixi ilə bağlı mövzulara və şəxsiyyətlərə doğru böyük dönüş baş vermişdir. Bu isə nəticə etibarilə Azərbaycanda cəmiyyət həyatında ümummilli ideallar uğrunda mübarizənin böyük hərəkət səviyyəsinə qaldırılmasına gətirib çatdırmışdır. Haqlı olaraq deyildiyi kimi, həmin dövrdə tarixi mövzuda yazılmış bədii əsərlər milli-tarixi özünüdərk proseslərinin dərinləşməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır, proseslərin kütləviləşməsinə və miqyasının genişlənməsinə özünün layiqli təsirini göstərmişdir.

Heydər Əliyevin dövlətçilik təfəkkürünün formalaşmasında, görkəmli dövlət xadiminin zəngin mənəviyyata və geniş dünyagörüşə malik nəhəng şəxsiyyət məsələsini fəth etməsində ədəbiyyat və incəsənətin də böyük və xüsusi rolu olmuşdur. Ulu öndər həmişə bu fikirdə olmuşdur ki: “Bədii söz insanların ağılına və ürəyinə daha tez yol tapır, daha dərinən nüfuz edir, onlara son dərəcə böyük təsir göstərir”. Bu baxımdan qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev dünyada geniş və sistemli ədəbiyyat biliyinə malik olan nadir dövlət xadimlərindən biridir.

Müasirləri hələ gənclik illərində onun Naxçıvanın teatr mühitində yaxından iştirak etdiyini, “Vaqif” pyesində, “Qaralar öl-kəsində” adlı dram əsərində əsas rolları məhərrətlə ifa etdiyini xatırlayırlar. Heydər Əliyevin teatr həvəskarı olmasına dair nadir fotosəkillər görkəmli dövlət xadiminin Naxçıvan şəhərindəki muzeyində qorunub saxlanmaqdadır. Vaxtilə Naxçıvan Pedaqoji Texnikumunda onunla oxumuş tələbə yoldaşı Dövlət Məmmədov Heydər Əliyevin ədəbiyyata və teatra münasibəti haqqında aşağıdakıları yazmışdır: “Yadımdadır, Lev Tolstoyun “Hərb və sülh” romanını o vaxt rus dilində oxuyur, məzmununu bizə danışır... Bundan əlavə, həvəskar teatrda da çalışırdı. Tamaşalarda adətən, baş rolları oynayırdı, özü də şah, hökmdar, xalq qəhrəmanı obrazını canlandırır”.

Bütün bunlarla bərabər, bu görkəmli tarixi şəxsiyyət bədii ədəbiyyatın şəxsi taleyindəki böyük rolunu özü də nəzərə çarpdirmışdır. O, 1997-ci ildə, müstəqillik dövründə keçirilən Azərbaycan Yazıçıları'nın X qurultayındakı nitqində bu gerçəkliyi aşağıdakı kimi etiraf etmişdir: “Şəxsən mən ədəbiyyatı çox sevən adamam və gənc vaxtlarımdan, hətta uşaqlıqdan, məktəbdə ilk ədəbiyyat nümunələrini oxuyandan ədəbiyyatı sevmişəm... Mənim bir insan kimi formalaşmağım, təhsilimdə, əxlaqımda, mənəviyyatımda ədəbiyyatın, mədəniyyətin çox böyük rolu olmuşdur. Mən orta məktəbdə oxuyarkən Azərbaycan şairlərinin, yazıçıların bütün əsərlərini seve-seve oxumuşam... O illərdə, o uşaqlıq və gənclik illərində onlar mənə o

qədər təsir edib ki, mən onları unutmamışam. Bu, “oxumuşam, unutmamışam” sözləri sadəcə, bir fikir deyil. Yəni, onlar mənə təsir edib, mən onlardan bəhrələnmişəm, mənəvi qida almışam”.

Azərbaycan ədəbiyyatını və dünya ədəbiyyatı klassiklərini mütaliə etmək, dərinən bilmək, yadda saxlamaq və dövlət siyasətində ədəbiyyat amilindən məhərrətlə istifadə etmək baxımından Azərbaycan Respublikasının rəhbəri Heydər Əliyevlə müqayisə edilə biləcək dövlət başçısı göstərmək çətindir.

Çoxcildlik siyasi irsinə, ədəbiyyat haqqında nitqlərinə, çıxışlarına, yazıçılara ünvanladığı təbrik məktublarına əsaslanaraq, belə bir nəticə çıxarmaq mümkündür ki, Heydər Əliyev Azərbaycanın qədim dövrlərdə, orta əsrlərdə və ya öz dövründə yaşayıb-yaratmış görkəmli yazıçı və şairlərinin demək olar ki, mütəlak əksəriyyətinin əsərlərini diqqətlə oxumuş, özü üçün konkret nəticələr çıxarmışdır. O, dünya ədəbiyyatının, xüsusən rus ədəbiyyatının sədəvrlərinə də yaxından bələd idi. Bu dahi şəxsiyyət söz sənəti dühalarının əsərlərini və ideyalarını dərinən mənimsəmişdir. Akademik Bəkir Nəbiyevin vaxtilə yazdığı kimi, “bunun birinci səbəbi özünün də dəfəllərlə etiraf etdiyi və konkret əməllərinə sübuta yetirdiyi məhərrət: ədəbiyyata, sənətə, mədəniyyətə sonsuz məhərrət. Digər bir səbəb Heydər Əliyevin klassik irsimizə və çağdaş ədəbi-mədəni prosesə bələdliyi”dir.

Bu səbəbdəndir ki, Azərbaycan yazıçıları'nın 1971-ci ildə keçirilmiş V qurultayından 1997-ci ildə keçirilən X qurultayınadək bütün mötəbər tədbirlərində iştirak və çıxış edən Heydər Əliyevin nitqlərində ədəbiyyatın cəmiyyətin və mənəviyyatın inkişafındakı rolu ilə eyni səviyyədə müasir həyatın inkişafındakı borcu və vəzifələri də ən zəruri məsələlər sırasında xüsusi yer tutmuşdur.

Əlbəttə, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin xüsusi rəğbət bəslədiyi yazıçı və şairlər, ayrıca fərqləndirdiyi, üstünlük verdiyi bədii əsərlər olmuşdur. Bu məqamda dövlət xadimi səviyyəsində onun şəxsi ədəbi zövqü və maraqları, ədəbiyyatda izlədiyi qayədə qabarıq şəkildə ifadə olunur. Heydər Əliyev qəti olaraq bu fikirdə idi ki, “...yalnız o yazıçıların insanın zəkasına və qəlbinə təsir göstərmək kimi böyük mənəvi hüququ var ki, o, ictimai həyatda da, şəxsi davranışı ilə də öz oxucusuna doğrudan da nümunə ola bilir, yəni, xalq qarşısında öz mənəvi məsuliyyətini bütün dərinliyi ilə dərk edir”.

Müşahidələr göstərir ki, *böyük siyasi xadim Heydər Əliyev dram əsərləri içərisində Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölülər” tragikomedyasına, şairlərdən xalq şairi Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeirinə, poema janrı baxımından Məhəmmədhusəyn Şəhriyarın “Heydərbabaya salam” əsərinə, milli mətbuat sarıdan “Molla Nəsrəddin” jurnalına, opera üzrə Üzeyir Hacıbəyovun “Koroğlu” suna, mənzum faciələrdən Hüseyn Cavidin “İblis”inə xüsusi önəm verdiyini və bu ədəbi nümunələri xüsusilə fərqləndirdiyini dəfəllərlə nəzərə çarpdirmışdır.*

Diqqət edilsə, bu ədəbiyyat faktlarının hər birində yüksək bədiiliklə yanaşı, xalqın milli-mənəvi özünüdərk məsələləri və böyük ictimai idealları özünün parlaq əksini tapmışdır. Ona görə də Heydər Əliyevin bədii ədəbiyyata münasibətdə şəxsi maraqları ilə dövlətçilik düşüncəsinin üst-üstə düşdüyü, bir-birini üzvi surətdə təməmlədiyi aşkar müşahidə olunur.

Bütövlükdə isə *Heydər Əliyev ədəbiyyata xalqın milli-tarixi varlığının, mənəviyyatının üzvi tərkib hissəsi kimi baxmış, ədəbiyyatı cəmiyyəti və insanı dəyişdirib inkişaf etdirən bilik və hikmət xəzinəsi kimi dəyərləndirmişdir. Heydər Əliyevin ədəbiyyat sevgisi Vətən və xalq sevgisinin, milli dövlətçilik baxışlarının əsas göstəricilərindən, zəruri amillərindən birini təşkil edir.* Görkəmli dövlət xadimi hələ

1971-ci ildə Azərbaycan yazıçıları'nın V qurultayındakı tarixi nitqində məsələnin bu cəhətini ön mövqeyə çəkərək demişdi: “Azərbaycan ədəbiyyatı həmişə öz xalqının həyatının ön sıralarında irəliləmişdir. Bu ədəbiyyat xalqımızın qəhrəmanlıq tarixini ədəbiləşdirib bizə çatdırmış, bizim qarşımızda bütün əzəməti ilə açmışdır”.

Ədəbiyyata xalqın keşməkeşli taleyinin, tarixi yaddaşının, müasir həyatının və inkişafının əks-sədası kimi baxan Heydər Əliyev bədii düşüncədə tarixilik, millilik və müasirlik prinsiplərinə xüsusi dəyər vermişdir. Həmin prinsiplər Heydər Əliyevin dövlətçilik təlimində və ədəbiyyat siyasətində sadəcə, yanaşı mövcud olan amillər deyildir. Əksinə, qeyd olunan istiqamətlər Heydər Əliyev təlimində dövlətçilik fəaliyyəti ilə ədəbiyyat işinin vəhdətində, üzvi sintezində tam mənə tapa bilir. Bu isə sovet rejimi çərçivəsində olsa belə, nəticə etibarilə Azərbaycanda möhkəm milli əsaslara malik olan, davamlı tarixi ənənələri qoruyub saxlayan və müasir inkişafın önündə gedən dövlət hakimiyyətini formalaşdırmaqdan və möhkəmləndirməkdən ibarət olmuşdur.

Azərbaycanda 1969-1982-ci illərdə milli mədəniyyət və ədəbiyyat böyük sürətlə inkişaf etdirilmiş, yaradıcı qüvvələrin qarşısında geniş üfüqlər açılmış, onların keçmiş Sovetlər İttifaqı miqyasında tanınması və qiymətləndirilməsi istiqamətində böyük addımlar atılmışdır. Görkəmli ədəbiyyat və incəsənət xadimləri Qara Qarayevin, Rəsul Rzanın, Tahir Salahovun, Mirzə İbrahimovun, Rəşid Behbudovun, Süleyman Rəhimovun dövrün ən yüksək mükafatı olan Sosialist Əməyi Qəhrəmanı fəxri adına layiq görülmələri böyük dövlət xadimi Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətinin birinci mərhələsinin ən mühüm hadisələridir. 1972-ci ildə böyük dövlət xadimi və görkəmli yazıçı Nəriman Nərimanovun anadan olmasının 100 illik yubileyinin keçirilməsi və Bakı şəhərində ona əzəmətli heykəl ucaldılması dövrün mühüm tarixi hadisəsinə çevrilmişdir. Məlum olduğu kimi, sovet rejimi qeyri-rəsmi şəkildə milliyyətçi hesab edərək Nəriman Nərimanovun ictimai-ədəbi mühitin arxa planına ötürdüyünə görə, Heydər Əliyev bu böyük şəxsiyyətin yubileyini keçirmək və heykəlini qoymaq üçün Moskva-Kreml səviyyəsində iş aparmalı olmuş və mühüm əhəmiyyətə malik olan həmin tədbirləri həyata keçirməyə nail ola bilmişdir. Beləliklə, Nəriman Nərimanov yenidən Azərbaycan xalqına qaytarılmışdır.

Məhz buna görə, Heydər Əliyevin Nəriman Nərimanovun heykəlinin açılışı mərasimində dediği aşağıdakı fikirlər böyük ictimai-siyasi mənə daşıyır: “Azərbaycan paytaxtında bütün ömrünü zəhmətkeşlərin azadlığı və səadəti uğrunda mübarizəyə həsr etmiş insanın, SSRİ Mərkəzi İcraiyyə Komissarlığının ilk sədrindən biri Nəriman Nərimanovun abidəsinin ucaldılmasının dərin rəmzi mənası vardır. ...Nəriman Nərimanov bu gün bizimlədir. O özünün nəhəng qaməti ilə burada, qocaman Xəzərin dalgaları üzərində, ...Bakıda ucalır və sovet hakimiyyəti illərində tanınmaz dərəcədə dəyişilmiş respublikamıza ele bil ıftixarla nəzər salır”.

Heydər Əliyevin ədəbiyyatda apardığı millilik siyasəti özündə xəlqilik, vətənpərvərlik, adət-ənənələrə dərin ehtiram, ana dilinin mövqeyinin genişləndirilməsi və sair kimi məsələləri əhatə edir. Bu istiqamətlərin hər biri üzrə ədəbiyyat sahəsində aparılan siyasət geniş mənada incəsənətin bütün sahələrini də əhatə etmiş, beləliklə, ümumdövlət siyasətinin əsaslarına çevrilmişdir. Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dövründə başlanan bu siyasi xətt müstəqillik dövründə də davam və inkişaf etdirilənə vəhdətli bir dövlətçilik təlimi səviyyəsinə çatdırılmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, *Heydər Əliyevin ana dilinin dövlət dilinə çevrilməsi və imkanlarının genişləndirilməsi uğrunda apardığı mübarizədə ədəbiyyat faktorundan istifadə bütün sahələrdə aparılan milli-ləşdirmə tədbirlərinə zəmin hazırlamaq niyyətini izləmişdir.* Əslində isə ana dili uğrunda mübarizə geniş mənada milli istiqaliyyət yolunda addım-addım irəli getmək demək idi. Buna görə də diqqət edilsə, XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycan ədəbi-ictimai mühitində ana dili məsələləri geniş yer tutmuşdur. Xalq şairləri Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza, Məmməd Araz, bir qədər sonra Anar və Sabir Rüstəmxanlı kimi sənətkarların ana dili uğrunda apardıqları milli mücadiləyə dövlət səviyyəsində müəyyən üsullarla meydan açılmış və bu, mahiyyət etibarilə xalq arasında və mərkəzi hökumətdə Azərbaycan dilinin dövlət dili səviyyəsinə qaldırılması üçün ictimai rəyi hazırlamışdır.

Doğrudan da cəmiyyətdə ana dili uğrunda gedən prosesləri zaman-zaman mərkəzi hökumətin diqqətinə çatdırmaqla və məsələyə Siyasi Büro səviyyəsində aydınlıq gətirməyi bacarmaqla Heydər Əliyev hələ sovet hakimiyyəti illərində, 1978-ci ildə Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi ölkənin Konstitusiyasına ayrıca maddə kimi daxil edilməsinə nail olmuşdur. Bununla yanaşı, milli mücadiləyə könül vermiş, ömür sərf etmiş yazıçı və şairlər deputat seçilmək, fəxri adlar və dövlət mükafatları almaqla həm rəğbətləndirilmiş, həm də etibarlı şəkildə müdafiə olunmuşlar. Əslində, bu yolla Heydər Əliyev həm də onların fəaliyyətinə dəstək verdini göstərmiş, həmin yazıçıların toxunulmazlığına real təminat yaratmışdır.

Keçən əsrin 70-ci illərində Heydər Əliyevin Azərbaycanın bir qrup tanınmış dilçi alimlərini - Muxtar Hüseynzadəni, Ələv-sət Abdullayevi, Yusif Seyidovu, Ağaməli Həsənovu çoxcildlik “Müasir Azərbaycan dili” dərsliyinə görə respublikanın Dövlət Mükafatı ilə təltif etməsi də elmi-ictimai və ədəbi-mədəni mühitdə ana dilinin mövqeyinin daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət etmişdir. Bununla, Heydər Əliyev hələ XVI əsrdə Şah İsmayıl Xətai ilə başlanan, zaman-zaman qabarıb-çəkilən ana dili siyasəti məsələsini ilk dəfə tam rəsmi olaraq böyük qətiyyətlə dövlət siyasəti səviyyəsində həyata keçirməklə təməmlənmişdir. Ana dili uğrunda aparılan mübarizə öz növbəsində Azərbaycan cəmiyyətində və ədəbiyyatında millilik məsələsini diqqət mərkəzinə çəkmək, geniş mənada milli azadlıq mövzusunu dəstəkləmək demək idi.

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra Heydər Əliyevin böyük demokrat Cəlil Məmmədquluzadənin 1994-cü ildə keçirilmiş 125 illik yubileyində ana dili məsələlərinə göstərdiyi xüsusi diqqət həmin sahədəki digər böyük tədbirlərin başlanğıcına çevrilmişdir. Heydər Əliyev görkəmli yazıçı haqqındakı nitqində “Azərbaycan tarixində görkəmli yer tutmuş dahi bir insan, yazıçı, publisist, filosof, mütəfəkkir, xalqımızın mədəniyyətini çox zənginləşdirmiş bir şəxsiyyət, ...ədəbiyyatımızın klassiki” kimi çox yüksək qiymətləndirdiyi Cəlil Məmmədquluzadənin ana dili uğrunda mübarizəsini müasir dövr üçün də zəruri hesab etmişdir: “Cəlil Məmmədquluzadənin fəaliyyətində ən dəyərlı cəhətlərdən biri də Azərbaycan xalqının dilinin inkişafı üçün göstərdiyi xidmətlərdir. Onun daim işlətdiyi “Vətən, Vətən, Vətən! Millət, Millət, Millət! Dil, Dil, Dil!” sözləri xalqımızın, millətimizin fikirlərini, arzularını ifadə edir. Ədəbin ana dilinə - Azərbaycan dilinə böyük diqqəti, ana dilini bilməyə səsləməsi və ana dilinin, Azərbaycan dilinin hər yerdə hökm sürməsi zəruriliyinə dair fikirləri, yazıları o vaxt üçün vacib idi, bu gün üçün də çox aktualdır”.

Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin əsası təşkil edən ən mühüm amil geniş mənada azərbaycançılıq məfkuresinin cəmiyyətdə geniş yer tutulmasından ibarət idi. Böyük dövlət xadimi özünün bütün fəaliyyəti boyu azərbaycançılıq idealinə həmişə ön mövqedə saxlamış, ədəbiyyat sahəsində də bu ümummilli ideala xüsusi diqqət yetirmişdir. O, bu böyük ümummilli qayəsini həyata keçirmək üçün ən müxtəlif vasitələrdən, o cümlədən ədəbiyyat amilindən məharətlə istifadə etmişdir. Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin anadan olmasının 600 illik yubileyi hadisəsindən istifadə edərək Heydər Əliyev əvvəla, onun mənşə etibarilə azərbaycanlı olması fikrini möhkəmləndirmiş, ikincisi isə orta əsrlərdə azərbaycanlıların geniş ərazilərdə, müxtəlif Şərq ölkələrində yaşayıb-yaratdıqlarını gündəmə gətirmişdir. Sovet cəmiyyətində bu mövzuda açıq danışmağın böyük çətinliklərinin olduğu bir vaxtda Azərbaycan Sovet Respublikası rəhbərinin “mühazirətdə” yaşamış sənətkarın ölkədə yubileyini keçirməsi, Bakıda heykəlini ucaltması, adının rayona, metrol stansiyasına, məktəbə verilməsi qəhrəmanlıq hadisəsi idi.

Böyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin 500 illik yubileyi də türk dünyasının orta q sənətkarlarından biri kimi qəbul edilən bu böyük sənətkarın milliyətcə azərbaycanlı olmasına dair reallığı möhkəmləndirməklə bərabər, həm də Azərbaycanı tanımaq, azərbaycançılıq ideyasının, milli-mənəvi dəyərlərimizin tarixi-ədəbi köklərini cəmiyyətə çatdırmaq məqsədini izləmişdir: “Dahi Füzulinin 500 illik yubileyinin keçirilməsi böyük mütəfəkkir şairin Azərbaycan xalqı qarşısında, bütün türk xalqları, dünya mədəniyyəti qarşısındakı xidmətlərinə verilən qiymətdir. Eyni zamanda, həm də mədəniyyətimizi, tariximizi təbliğ etmək üçün çox əlverişli fürsətdir və biz bundan hərtərəfli istifadə etməliyik”.

Göründüyü kimi, Heydər Əliyevin ədəbiyyat təlimindəki millilik anlayışı özündə bütün dolğunluğu ilə azərbaycançılıq məfkuresini əks etdirir. Və yaxud da azərbaycançılıq Heydər Əliyevin apardığı ümummilli siyasətin lokomotividir. Azərbaycan ədəbiyyatı klassiklərindən Nizami Gəncəvinin, İmadəddin Nəsiminin, Məhəmməd Füzulinin, Molla Pənah Vəqifin, Mirzə Fətəli Axundzadənin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Nəriman Nərimanovun, Hüseyn Cavidin, həmçinin yeni dövr bədii fikrimizin Cəfər Cabbarlı, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Mirzə İbrahimov, İlyas Əfəndiyev, Süleyman Rüstəm, Anar, Elçin, Qəbil, Məmməd Araz, Mirvarid Dildəzi, Səbir Rüstəmxanlı və başqaları kimi onlarla nümayəndələrinin dövlət səviyyəsində yubileylərinin keçirilməsi, bu yaradıcı şəxsiyyətlər haqqında aparılan tədqiqat-təbliğat işləri həmin sənətkarların mənsub olduğu xalqa daha yaxından tanıdılması ilə bir sırada, həm də azərbaycançılıq ideyasının geniş miqyasda yayılmasına və dərinləşməsinə uğurla xidmət etmişdir.

Heydər Əliyev keçmiş İttifaq səviyyəsində ən yüksək siyasi dərəcələrdə böyük cəsarətlə bəyan etmişdir ki: “Nizamidən, Füzulidən danışsalar onları təkcə şair kimi deyil, böyük filosof kimi dünyaya, dünya mədəniyyətinə, elminə böyük töhfələr vermiş mütəfəkkirlər kimi tanıtmalıyıq. Nizami Gəncəvinin yubileyi bu böyük sənətkarın təmsilində Azərbaycanın əvvəlcə keçmiş Sovetlər İttifaqında, daha sonra isə bütün mədəni dünyada tanındılması missiyasına uğurla xidmət etmişdir. Məsələnin bu şəkildə qoyuluşu həm Nizami Gəncəvinin, həm də onu yetirən xalqın mənəvi zənginliyinin, bəşəri dəyərlərinin də təqdim olunmasına meydan açmışdır.

Heydər Əliyevin böyük əks-səda doğurmuş aşağıdakı mülahizələri də Azərbaycanın, xalqımızın ədəbi şəxsiyyəti vasitəsilə tanındılması qaçılmazı aydın surətdə əhatə edir: “Bu yubileyi keçirərkən, biz xalqımızın özünü tanımasını təmin edəcəyik və etməliyik. Xalq gərəkdir daim öz kökünü xatırlasın, tarixini öyrənsin, milli mədəniyyətindən, elmindən heç vaxt ayrılmırsın. Sübhəşən ki, bu yubileyin keçirilməsi indiki nəslin... tariximizin nə qədər zəngin olduğunu və Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə necə töhfələr verdiyini dərk etməsinə şərait yaradacaq və hər bir azərbaycanlıda, ilk növbədə, gənc nəsildə milli ixtifار, vətənpərvərlik hisslərini daha da yüksəldəcəkdir. Bunun özü müstəqil Azərbaycanda bizim üçün çox gərəklı bir amildir”.

Heydər Əliyev azərbaycançılıq məfkuresini milli istiqlal mücadiləsi miqyasınamadək inkişaf etdirmişdir. Ölkəmizdə azərbaycanlılar həm də milli istiqlalçılar kimi tanınmış və müxtəlif vasitələrlə müdafiə olunmuşlar. Bütün faktlar və hadisələr sübut edir ki, Heydər Əliyev keçmiş sovet rejimi dövründə bütün çətinliklərə baxmayaraq, milli istiqlal düşüncəsinin əsaslarını formalaşdırmaq kimi məsuliyyəti və şəraifi bir vətəndaş böyük bacarıqla həyata keçirmişdir. Sovet dövləti ilə münasibətləri tərs gələn milli istiqlalçılardan - Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, akademik Ziya Bünyadovun, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun, böyük vətəndaş alim, professor Abbas Zamanovun, xalq şairləri Bəxtiyar Vahabzadənin, Xəlil Rzanın və başqalarının böyük dayacağı ölkə rəhbəri Heydər Əliyev olmuşdur. XX əsrin 70-80-ci illərində baş verən əsas ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni hadisələrin, görünən və görünməyən proseslərin mahiyyətində millilik amili, müstəqillik düşüncəsi, milli dövlətçilik qavrayışı dayanmışdır.

Deməli, *ədəbiyyat vasitəsilə milli-mənəvi özünüdərk proseslərinin daha da dərinləşdirilməsi, azərbaycançılıq məfkuresinin inkişafı və istiqlalçılıq miqyasına çatdırılması Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin əsas prinsiplərindəndir.* Ulu öndər həmişə bu fikridə olmuşdur ki, “...bizim ədəbiyyatımızın xalqımıza etdiyi ən böyük xidmət ondan ibarətdir ki, şairlərimiz, yazıçılarımız öz əsərləri ilə Azərbaycanda, xalqımızda, millətimizdə daim milli hissiyyətləri oyatmağa çalışmışlar. Milli özünüdərk, milli oyanış, dirçəliş prosesi xalqımıza birinci növbədə ədəbiyyatdan keçibdir”. Dövlət rəhbərinin Azərbaycan yazıçı və şairlərinə göstərilən diqqət və qayğının ətrafında da ədəbiyyatın milli-mənəvi özünüdərk, vətənpərvərlik, azərbaycançılıq ideyalarının həyata keçirilməsində ədəbiyyatın xüsusi roluna və əhəmiyyətinə baslənədi yüksək münasibəti dayanmışdır.”Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının yaranmasının 1300 illiyinin beynəlxalq miqyasda keçirilməsi görkəmli dövlət

xadiminin Azərbaycan xalqını və ölkəsini dünya səviyyəsində tanıtmasına, dövlətimizə və xalqımıza etibarlı tərəfdaşlar qazandırmasına doğru istiqamətləndirilmiş və müsbət nəticələrin əldə edilməsinə səbəb olmuşdur. Türkdillli Dövlətlər Birliyinin Zirvə toplantısının iştirakçıları olan dövlət başçılarının qatlıdıqları yubiley mərasimində müstəqil Azərbaycan Respublikasının rəhbəri kimi Heydər Əliyevin nitqində ifadə olunan aşağıdakı fikirlər müasir dövr üçün bir çox cəhətdən əhəmiyyətli olan bəyanat kimi səslənmişdir: “Kitabi-Dədə Qorqud” bizim ana kitabımızdır. Biz fəxr edirik ki, Dədə Qorqud bizim əcdadıdır. Biz fəxr edirik ki, “Kitabi-Dədə Qorqud” kimi ulu əcdadımız vardır”.

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin meydana qoyduğu aşağıdakı düşünlümsü format “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarına münasibətdə obyektiv reallığı əks etdirən və bütün mövcud olan və ola biləcək mübahisələrə son qoyan siyasi-elmi düsturdur: *“Kitabi-Dədə Qorqud” bütün türk dünyasına məxsusdur. Onun Vətəni Azərbaycandır, sahibi Azərbaycan xalqıdır, müstəqil Azərbaycan dövlətidir.*

Dünya şöhrətli böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin anadan olmasının 840 illik yubileyinin qeyd olunması ilə da Heydər Əliyev ilk növbədə bu qüdrətli sənətkarı lazımi səviyyədə öz ölkəsi olan Azərbaycanda, daha çox isə bəşəri ideallar qarşısı olan qüdrətli Azərbaycan

Ədəbiyyatın yüksək amalı və böyük borcu

lərin yazılması ilə nəticələnmişdir. Bu isə öz növbəsində ölkəmizdə milli-tarixi dərk proseslərinin dərinləşdirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərmişdir.

◆ ◆ ◆

Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətində müasirlik meyarının özünəməxsus rolu və yeri vardır. Böyük siyasətçinin nəzərində müasirlik genişmiqyaslı bir kateqoriya kimi həm çağdaş həyatın ədəbiyyatda əks etdirilməsi, həm də müasir düşüncənin, yeni təfəkkürün ədəbiyyata və həyata gətirilməsi vəzifələrini əhatə edir. Ona görə də Heydər Əliyev həmişə “öz dövrünü tam dolğunluğu ilə göstərməyin, ictimai inkişafın dialektikasını bədii formada canlandıрмаğın, onun ən mühüm meyllərini və qanunauyğunluqlarını açmağın necə məsul vəzifə olduğunu hər bir sənətkarın dərk etməsi çox böyük vəzifədir” qənaətinə olmuşdur. Bu böyük düşünürün fikrinə, müasir həyatdan söz açan əsl sənətkar ötürü, keçəri meylləri deyil, “ictimai inkişafın müqəddəratını müəyyən edən prosesləri və hadisələri ilk növbədə təsvir etməlidir”. Heydər Əliyev hesab edirdi ki, “bizim zamanəmiz və müasirlərimiz haqqında gözlə əsərlər yaratmaq Azərbaycan yazıçılarına əsas vəzifəsi olmalıdır.”

Həm keçmiş sovet hakimiyyəti illərində, həm də müstəqillik dövründə görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycan yazıçılarının yaradıcılığını əsas vəzifəsi olmalıdır.”

Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin yazıçı və şairlərin yubileyləri haqqında imzaladığı sərəncamlarda, sənətkarları ünvanladığı təbrik məktublarında, onlardan bir çoxuna həsr edilmiş təntənəli mərasimlərdəki nitqlərində həmişə geniş mənada ədəbiyyatda müasirlik mövqeyindən çıxış edərək, ədəbi prosesi bu istiqamətə doğru yönləndirmişdir. Xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə yazılmış təbrik məktubunda “xalqın məhəbbətini qazanmaq, sənət zirvəsinə ucalmmaq, ...xalqımızın övladlarına mənəvi səliqə və vətənpərvərlik aşılınması işinə xidmət etmək” kimi keyfiyyətlərin diqqət mərkəzinə çəkilməsi bədii sənətin müasirlik kateqoriyasına bəslənən münasibətin əks-sədasıdır. Heydər Əliyevin Məmməd Arazla 60 illiyi ilə əlaqədar göndərdiyi təbrik məktubunda vətəndaşlıq mövqeyi və mənəvi təkamül məsələlərinə xüsusi fikir verilmişdir. Heydər Əliyev XX əsrin sonlarına doğru yaşayıb-yaratmış yazıçı və şairlərin yaradıcılıq fəaliyyətinə qiymətləndirərək, onların cəmiyyətdə baş verən ictimai-siyasi proseslərdəki iştirakını, əsərlərindəki mübarizə və azadlıq ruhunu önə çəkmiş və sənətkar və zaman münasibətlərinə müasir dövrün meydana çıxardığı ümummilli ideallar baxımından yanaşmasından irəliləmişdir. Xalq şairi Xəlil Rza Ulutürkün vəfatı ilə əlaqədar 24 iyun 1994-cü il tarixində vətəndaşlığında deyilmiş aşağıdakı fikirlər müasirlik düşüncəsinə yeni tarixi dövrün axarında işıq salmağın ifadəsi idi: “Xəlil Rza Azərbaycan xalqının milli azadlıq uğrunda mübarizəsinin ön cərgəsində getmiş, bu mübarizəyə qalxmış gənclərimizə həm alim, həm də şair kimi... örnək olmuşdur. O, daim Azərbaycanın müstəqilliyi duyğuları ilə yaşamış, həyatının şüurlu hissəsini buna nail olmağa sərf etmiş, böyük xidmətlər göstərmişdir. ...Mən daim onun yaradıcılığına, insanlığına, vətəndaşlığına, ən çox da cəsarətlərinə, əylməliyinə, öz ideyalarından dönməzliyinə hörmət etməmiş, onu yüksək qiymətləndirmişəm”.

Müstəqillik dövrünün çətin və məsuliyyətli illərində deyilmiş bu fikirlər Azərbaycan xalqının azadlıq mübarizəsində yüksək vətəndaşlıq mövqeyi və cəsarət nümayiş etdirmiş Xəlil Rza Ulutürkün ədəbi-ictimai xidmətlərinə verilmiş yüksək qiymətin ifadəsi olmaqla bərabər, həm də yazıçı və şairlərə ünvanlanmış çağırış kimi səslənmişdir. Deməli, Heydər Əliyevin ədəbiyyatda müasirlik məsələsinə baxışı cəmiyyətdə gedən ictimai-siyasi və mənəvi proseslərlə bağlı olub, xalqı və ölkəni daim irəliyə aparmağa, yeniləşdirməyə xidmət etmişdir. O, yazıçılara və onların əsərlərinə qiymət verərək ədəbiyyatşünaslığın, yəni, elmin tələblərindən deyil, həyatın və ədəbiyyatın daxili məntiqindən çıxış etmişdir. Heydər Əliyevin ədəbiyyat təlimi ədəbiyyatşünaslıq və sənətşünaslıq, tarix və dilşünaslıq elmlərini də zənginləşdirmiş və inkişaf etdirmişdir.

Müasir ədəbiyyatdan və ya ədəbiyyatda müasirlik məsələsindən danışarkən Heydər Əliyev ədəbi təhqidin rolu və vəzifələri məsələsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. O, ədəbi-ictimai proseslərdə təhqid və ədəbiyyatşünaslığın rolunun artırılmasını, ümumi inkişafın və yaradıcılıq proseslərinin düzgün istiqamətləndirilməsi və qiymətləndirilməsi əsas vəzifələrdən biri hesab etmişdir: “Müasir ədəbi-bədii prosesi təhqidçilərin, ədəbiyyatşünasların fəal və faydalı işi olmadan təsəvvür etmək mümkün deyildir. Onlar bədii həyatımızın mürəkkəb, bəzən ziddiyyətli proseslərini dərindən təhlil etməyə və ümumiləşdirməyə borcludurlar... Təhqidi fikrin üföqləri hələ də nəzərəcarpacaq dərəcədə genişlənməmişdir... Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının və təhqidin vəzifələri geniş və çoxcəhətli dir. İctimai, bədii-estetik zövqləri formalaşdırmaq, incəsənətdə sönüklüyə, durgunluğa, xaltıraya, yabançı baxışlara qarşı mübarizə aparmaq işində ədəbiyyatşünaslığın və təhqidin rolunu gücləndirmək lazımdır”.

Məhz dövlət səviyyəsində qarşıya qoyulan aydın və konkret vəzifələrin nəticəsində XX əsrin səksəncinci illərində respublikada təhqid və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində böyük canlanma əmələ gəlmiş və yeni təhqidçilər nəslı yetişib formalaşmışdır.

Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin mətbu orqanları olan “Ədəbiyyat qəzeti”nin, “Azərbaycan”, “Qobustan”, “Ulduz” və “Literaturny Azerbaydjan”jurnallarının nəşrinin dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsi də Heydər Əliyevin çətin keçid dövrü proseslərində milli ədəbiyyatın və ədəbi prosesin inkişafına göstərdiyi böyük qayğıının əməli təzahürüdür.

Sözün həqiqi mənasında, *Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasına rəhbərlik etdiyi illər milli ədəbiyyatın və incəsənətin inkişafında müasir intibah dövrü adlandırılmağa layiqdir. Bu, ölkəmizdə azərbaycançılıq məfkuresinin, böyük ədəbiyyatın və milli ziyallığın böyük dirçəliş dövrüdür.*

◆ ◆ ◆

Azərbaycançılıq və müstəqil dövlətçilik ölkəmizin ədəbiyyat siyasətində Heydər Əliyev - İlham Əliyev epoxasının orta q ana prinspidir. Bu baxımdan yanaşdıqda, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin “Dədə Qorqud” dastanlarına münasibəti ilə Prezident İlham Əliyevin bu möhtəşəm ədəbi abidəni qiymətləndirməsi biri digərini tamamlayan vahid təlimdir. Məlum olundu ki, vaxtilə “Dədə Qorqud” dastanlarının möhtəşəm yubiley tədbirlərini keçirmiş Heydər Əliyev bu dastana mühüm azərbaycanlıq xadiməsi kimi baxmışdır: “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanlarının fəvqəladə əhəmiyyəti ondadır ki, o bizim tariximizin 1300 illik dövrünü həm əks etdirir, həm də bir daha təsdiq edir. O, tarixi köklərimizi dünyaya göstərir, oğuz, türk mənşəmizimi və zəngin tariximizi sübut edir. Bunlar bizim hamımız üçün, xalqımızın bu günü, gələcəyi üçün əhəmiyyətlidir”.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 13 dekabr 2013-cü ildə Bakı şəhərində Dədə Qorqud parkının və Dədə Qorqud heykəlinin açılış mərasimindəki çıxışında da dastana münasibətdə azərbaycanlıq ön mövqedə dayanmışdır: “Kitabi-Dədə Qorqud” Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Bu əsərdə Azərbaycan xalqının keçmiş həyat tərzı, məişəti, psixologiyası əks olunmuşdur. Dastanın qəhrəmanlarını adlarını Azərbaycanın çoxsaylı yaşayış məntəqələrində görmək olar... Əsərdə Oğuz eli kimi coğrafi məfhum bütün Azərbaycan oğuznamələrini əhatə edir.”

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Dədə Qorqud” dastanları əsasında çoxseriyalı bədii televiziya filminin çəkilməsi haqqında”kı 28 dekabr 2013-cü il və “Kitabi-Dədə Qorqud” un alman dilinə ilk tərcüməsi və nəşrinin 200 illiyinin qeyd edilməsi haqqında” verilmis 20 fevral 2015-ci il tarixli sərəncamların ruhunda, mahiyyətində müasir dövrdə azərbaycanlıq faktorunun əhəmiyyəti məsələsi üstünlük təşkil edir. Yeni dövrün ədəbiyyat siyasəti ölkəmizdə uğurla həyata keçirilən multikulturalizm və tolerantlıq siyasəti ilə daha da zənginləşdirilmişdir.

Azərbaycanın bir çox görkəmli sənətkarları ilə əlaqədar dövlət tədbirlərindən, o cümlədən xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin anadan olmasının 90 illiyi haqqında 14 yanvar 2015-ci il tarixli sərəncamında da ümummilli idealları diqqət mərkəzinə çəkilməsi Prezident İlham Əli-

vin ədəbiyyat siyasətində azərbaycanlılığın davamlı xətt təşkil etdiyini göstərir: “Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin xüsusi mövqeyə malik görkəmli simalarındandır. Sənətkarın insani daim mənəvi ucalığa səsləyən poetik-fəlsəfi məzmunlu yaradıcılığı milli poeziyada vətəndaş ruhunun qivətlənməsində və ədəbi-ictimai fikrin istiqlal ideyaları ilə zənginləşməsinə böyük rol oynamışdır.”

Yeni tarixi epoxada görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinə dair formalaşmış ənənələri ardıcıl olaraq yaradıcı şəkildə davam etdirilməkdədir. Ölkəmizdə hazırkı şəraitdə adlı-sanlı sənətkarların dövlət səviyyəsində yubileylərinin keçirilməsi, onların əsərlərinin sanballı yubiley nəşrlərinin hazırlanaraq geniş oxucu auditoriyasına təqdim edilməsi bədii yaradıcılıq fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsinə təkan verir. Həmçinin böyük xidmətləri nəzərə alınmaqla tanınmış yazıçılara fəxri adların, fərdi təqaüdlərin və yaradıcı gəncliyin istedadlı nümayəndələrinə Prezident mükafatlarının verilməsi də ulu öndər tərəfindən əsası qoyulmuş yazıçı zəhmətinin və ədəbi prosesin stimullaşdırılması siyasətinin konkret davamından ibarətdir. Bundan başqa, uzun illik fasilədən sonra Prezident İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikası Dövlət Mükafatının verilməsinin yenidən davamlı olaraq bərpa edilməsi də ədəbiyyat siyasəti sahəsindəki varisiyyənin əməli ifadəsidir.

Bütün bunlarla bərabər, hazırda cəmiyyətin inkişaf xüsusiyyətlərinə, ölkəmizin artan iqtisadi imkanlarına uyğun olaraq ədəbiyyat siyasəti sahəsində bir sıra yeni tədbirlərin həyata keçirilməsi də müşahidə olunmaqdadır.

Ədəbiyyat və incəsənət sahəsində Heydər Əliyev mükafatının müəyyən edilməsi və həyata keçirilməsi, hər şeydən əvvəl, Azərbaycan dövlətinin ədəbiyyatı siyasətini müəyyən edən görkəmli dövlət xadiminin xatirəsinə böyük ehtiramın ifadəsidir.

Eyni zamanda, son vaxtlarda “Qızıl çinar”, “Buta” kimi yüksək səviyyəli mükafatların meydana çıxması, Heydər Əliyev Fondunun mükafatları və təqəddürlərinin yaradılması və təqdim olunması mövcud siyasətin işığında formalaşan yeni və əhəmiyyətli ənənələridir.

Bakı şəhərində Dədə Qorqud abidə kompleksinin yaradılması, xalq qəhrəmanı Korğuluun abidəsinin ucaldırılması müstəqillik dövrü ədəbiyyat epoxasının möhtəşəm hadisələridir. Son illərdə ölkədə aparılan böyük quruculuq proseslərinin tərkib hissəsi kimi Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin, Azərbaycan Dövlət Milli Dram Teatrının, Opera Teatrının, Cəlil Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrının, Sumqayıt və Şəki teatrlarının, Naxçıvan Yazıçılar Birliyinin və ölkəmizin digər ədəbiyyat və mədəniyyət ocaqlarının, görkəmli yazıçıların ev muzeylərinin əsaslı şəkildə yenidən qurulması, yeni texnologiya və müasir avadanlıqlarla təchiz edilməsi ölkəmizdə ədəbiyyatı və incəsənətin inkişafına göstərilən dövlət qayğısının əməli ifadəsidir. Bakı şəhərində Muqam Mərkəzinin yaradılması, Gəncədə Mirzə Şəfi Vəzəh, Şəkiddə Bəxtiyar Vahabzadə və Şahbuzda Məmməd Araz, Kəngərli rayonunda Şahtaxtılar, Ordubadda Məhəmməd Tağı Sidiqi müstəqillərinin, Gədəbəyda Əsmə evinin tikilib istifadəyə verilməsi ölkəmizdə bədii ədəbiyyatın, söz sənətinin inkişafında mühüm rol oynayıb. Bütün bunlar Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ədəbiyyat və mədəniyyət işinin müstəqillik dövrünün yüksək tələblərinə və təpmlərinə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi tədbirlərini yeni səviyyəyə qaldırdığını qabarıq şəkildə nümayiş etdirir. Beləliklə, möhtərəm Prezident *İlham Əliyev yeni tarixi epoxanın ədəbiyyatı siyasətini formalaşdırır və ardıcıl olaraq yaradıcı şəkildə inkişaf etdirir.*

Müstəqil Azərbaycanda uğurla həyata keçirilən ədəbiyyat siyasəti yeni ədəbiyyat xəttirlərinin və çağdaş ədəbi nəslin meydana çıxması, ərəşəyə gəlməsi və inkişaf etdirilməsi ilə nəticələnir. Müasir dövrün ədəbiyyatı siyasəti respublikamızda azərbaycanlıq məfkuresinin daha da zənginləşdirilməsinə və möhkəmləndirilməsinə uğurla xidmət edir.

◆ ◆ ◆

Böyük ədəbiyyatın həyatı və insanı yüksək ideallıqlı uğrunda, obrazlı, bənərsiz, canlı bədii vasitələrlə ifadə etməsinin zəruri hesab edən və diqqət mərkəzinə çəkən Heydər Əliyevin obrazının yaradılması ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının baş mövzusunə çevrilmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli simalarının yaradıcılığında Heydər Əliyevin bədii obrazı xalqımızın ən yüksək milli dövlətçilik ideallarını təsvir və tərənnüm etməyə xidmət göstərir. Sovet hakimiyyəti illərində Azərbaycan yazıçıları Heydər Əliyevin simasında mənsub olduğu xalqın milli ixtifar mənbəyi olan, ölkəni tanıdan və inkişaf etdirən görkəmli dövlət xadiminin obrazını canlandırmışlar. Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında isə Heydər Əliyevin xilas-kar obrazı yaradılmış, böyük ədəbiyyat onun milli dövlətçiliyini qorunub saxlanılmasında və möhkəmləndirilməsindəki rolunu bədii sözün bütün vəsdi ilə təsvir və tərənnüm etməyə səfərbər olmuşdur. Heydər Əliyev mövzusu ədəbiyyatda Azərbaycan xalqının siyasi və milli-mənəvi təkamülü, azadlıq və dirçəliş məsələləri ilə üzvi surətdə əlaqədar olub, ümummilli idealları əks etdirilməsinə meydan açmışdır.

Azərbaycan poeziyası sovet hakimiyyəti dövründə Heydər Əliyevin simasında xalqımız o dövrün ən yüksək dövlət qurumu olan Sovetlər İttifaqının Siyasi Bürosu səviyyəsinə yüksəldən qüdrətli dövlət xadimi kimi ilhamla vəsf etmişdir. Müstəqillik ərafiəsində və dövlət müstəqilliyinin başlanğıc illərində ölkəmizdə baş verən ictimai-siyasi və iqtisadi böhranlar dərinləşməkdə olduğu zaman poeziya “Allahım, bizə bir ağ-

saqqal yetir” - deyə Heydər Əliyevə böyük xilas-kar kimi üz tutmuşdur. Azərbaycan xalqının çağırışı və tələbi ilə Heydər Əliyev yenidən siyasi hakimiyyətə gəldikdən sonra isə siyasi lirika müstəqil dövlətin və xalqın sabahına böyük inam duyğuları ifadə etmiş, qəhrəmanlıq notları üstündə köklənmişdir. Xalq şairi Zəlimxan Yaqubun aşağıdakı ilhamı və sərrast misraları xalqın həmin dövrdəki sarsılmaz inamını bütün ruhu ilə ifadə edir:

*Qoy səsi guruldasın bu gün altı qitədə,
Odur mənənd öləri ATƏTdə, BMTdə!
Gəlib, o kişi gəlib!
Xalqın xeyrinə sən çarxın gərdişi gəlib.
Millətinə, xalqına birləş deyir, qalx deyir!
Öz xalqına güvənir, haqq danışır, haqq deyir.
Əlli milyona çatmış Azərbaycan dünyası,
“Qurtuluş nəğməsi”ni oxuyur bir himn kimi!
Bir səsle, bir avazla “Heydər” deyir, “Xalq” deyir.*

Müstəqilliyin ilk illərinin poeziyasındakı “Sən qalib gələcəksən” (Zəlimxan Yaqub) nidasını az sonra ölkənin xilasına inamdan yorğulmuş “Millətin yolunda əsgərə bənəzər”, “Dağlar vüqarında rəhbərə bənəzər”, (Məstən Güner) poetik sadaları əvəz etmişdir. Ədəbiyyətə köçməsi ilə ulu öndərə həsr olunmuş ədəbiyyat nəğməsi - “Xalq Heydər söyləyəcək” epitafiya-sı (Baba Vəziroğlu) eyni anda doğulmuşdur:

*Sən elə bir zirvəsən, külləklər neyləyəcək,
Düənənim, bu günümənsən, sənindir gələcək!
Nə qədər Azərbaycan, nə qədər bu millət var,
Heydər Xalqım deyəcək, Xalq Heydər söyləyəcək!
Heydər Xalqım deyəcək, Xalq Heydər söyləyəcək!*

Ulu öndər Heydər Əliyev yolunun Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən böyük uğurla davam etdirilməsini poeziya “Ölkə əmin əllərdədir, davam edir mübarizə” (Vahid Əziz) kimi inamla və ilhamla vəsf etməkdə davam edir.

Azərbaycan bədii nəsrində Heydər Əliyev obrazı müstəqillik uğrunda və milli dövlətçiliyini möhkəmləndirmələri yollarındakı çətin və səraffı mübarizənin fonunda canlandırılmışdır. *Əlmira Axundovanın “Heydər Əliyev: şəxsiyyət və Zəman” adlı Respublika Dövlət Mükafatına layiq görülmüş 6 cildlik roman-tədqiqatı* görkəmli dövlət xadiminin kəsməkəşi həyatı və mübarizəsinin mükməmməl sənədli-bədii epopeyasıdır.

Xalq yazıçısı Anarın “Unudulmaz görüşlər” publisist-romanı Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin miqyasını əks etdirən qiymətli ədəbi əsərdir. Xalq yazıçısı Elçinin “Dünya axırat ekini” əssəsi Heydər Əliyev real və canlı hadisələrin axarında oxucuya təqdim edir.

Hüseynbala Mircələməli Viktor Andriyanovun *dünyanın bir çox dillərində nəsr olunmuş “Heydər Əliyev” kitabı ulu öndərə həsr olunmuş ciddi və əhəmiyyətli bir JZL-dir. Bu, böyük ömrün böyük romanıdır.*

İsa Muğannə, Hidayət, Mövlud Süleymanlı, Vidiadi Babanlı, Əjdər OL, Fəqat Masud, Tofiq Abdin və başqalarının nəsr əsərlərində və publisistikasında Heydər Əliyev mövzusu Azərbaycanı təleyi və müqəddəratı ilə bağlı hadisələrlə birlikdə canlandırıb. “Heydər Əliyev mənim təleyimdə” motivi bu əsərlərin əksəriyyətində əsas mövzusunı təşkil edir.

“Azərbaycan” qəzeti redaksiyasının hazırladığı “Heydər Əliyev mənim həyatımda” ikicildiyi ulu öndəri yaxından tanıyan müasirlərinin xatirələri və məqalələrinin mənalı bir külliyyatıdır.

Azərbaycan dramaturgiyasında Heydər Əliyev mövzusu iki əsrin qovşağında ölkəmizdə cərəyan edən dinamik hadisələrin əsasında görkəmli dövlət xadiminin həyatından alınmış ibratəmliz dramatik hadisələrən səhnələşdirilməsi yolu ilə real şəkildə əks etdirilib. Hidayətin İrəvan Azərbaycan teatrında tamaşaya qoyulmuş “Burdan min altı keçdi” pyesi həm də ulu öndər Heydər Əliyevin bədii obrazını səhnədə canlandırın ilk və əhəmiyyətli dram əsəri kimi mədəniyyət tariximizin hadisəsinə çevrilmişdir. Adil Babayevin Cəlil Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrında uğurla səhnələşdirilmiş “Koroğlunun Çənlibəla qayıdı” tamaşasında isə Heydər Əliyev Böyük Xilas-kar miqyasında təqdim olunur. Aqşın Babayevin “Xilaskar” tamaşasında da Heydər Əliyevin simasında xilaskarlığa gedən yolun dərsləri və şərafi öz əksini tapmışdır. İftixar Piriyevin “Qurtuluş dastanı” dramı ulu öndərin mübarizə yolunu realist mahiyyətini açmaqla bərabər, həm də romantik ruhunu ifadə edir.

Bütün bunlarla bərabər, Azərbaycan ədəbiyyatı, yazıçı və şairlərimiz Heydər Əliyev mövzusunda daha parlaq əsərlər yaratmaq üçün özlərini daha çox səfərbər etməlidirlər.

◆ ◆ ◆

Göründüyü kimi, ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının inkişafında ümummilli lider Heydər Əliyevin ədəbiyyat siyasətinin böyük rolu və təsiri olmuşdur.

Heydər Əliyev Azərbaycan dövlətinin ədəbiyyat siyasətinin banisi və yaradıcısıdır.

Əslində, Azərbaycan xalqının sən əlli ildəki ədəbiyyatı Heydər Əliyev epoxasının ədəbiyyatıdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev müstəqillik dövrünün ədəbiyyatı haqqında Heydər Əliyev təlimini yeni müddəalarla zənginləşdirərək tarixi şəkildə inkişaf etdirir.

Ən yeni dövr Azərbaycan ədəbiyyatının qarşısında duran bir məsul vəzifə də yeni tarixi epoxanın fonunda görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin mükməmməl, hərtərəfli şəkildə işlənməsi, ciddi ədəbi-tarixi meyarlara cavab verən ümumiləşmiş parlaq bədii obrazını yaratmaqdan ibarətd